

biblio.ugent.be

The UGent Institutional Repository is the electronic archiving and dissemination platform for all UGent research publications. Ghent University has implemented a mandate stipulating that all academic publications of UGent researchers should be deposited and archived in this repository. Except for items where current copyright restrictions apply, these papers are available in Open Access.

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

Title: Zonder pardon

Author: Tom Daems

In: *Fatik: Tijdschrift voor Strafrecht & Gevangeniswezen*, 2013, afl. 139, pp. 3-4.

To refer to or to cite this work, please use the citation to the published version:

Daems, T. (2013). Zonder pardon. *Fatik: Tijdschrift voor Strafrecht & Gevangeniswezen*, 139, 3-4

Zonder pardon

Sinds 21 juli 2013 hebben we een nieuwe koning. Zo een troonswissel is geen alledaags gebeuren. Het was bijna 20 jaar geleden dat Albert II, na het overlijden van Boudewijn, de vorst werd van ons land. Traditioneel worden dergelijke momenten van machtsoverdracht dan ook opgeluisterd met de nodige toeters en bellen – ook dit keer was dit niet anders. In de marge van de troonsbestijging werd in de media uitvoerig bericht dat koning Filip géén collectieve gratie zou verlenen aan veroordeelden. Het was intussen al van juni 1993 geleden dat nog tot een dergelijke gratie werd beslist – dit nog onder het koningschap van Boudewijn, naar aanleiding van het Belgische voorzitterschap van de EEG. Omdat Albert II kort daarna – in augustus 1993 – aantrad, werd toen niet overgegaan tot een gratieverlening. Maar ook daarna volgden er geen collectieve graties meer. In die zin was het weinig verrassend dat koning Filip deze zomer in de voetsporen van zijn vader trad.

Maar waarom eigenlijk? De minister van Justitie lichtte één en ander toe. De schrapping van de koninklijke gratieverlening zou één van de discussiepunten zijn rond de modernisering van het koningschap. Minister Turtelboom had het over een ‘logische stap’ in de verdere modernisering van de monarchie. Op de radio voegde ze daaraan toe: ‘Het is in onbruik geraakt en gezien ons beleid om elke straf vanaf zes maanden ook effectief uit te voeren, zou het niet logisch zijn dat er nog een collectieve gratie wordt verleend’.¹ De collectieve gratie is niet meer van deze tijd, zo meent de minister. Ze voorspelt daarbij de afschaffing van dit koninklijk grondwettelijk recht: ‘De schrapping zou in lijn liggen van de in 2007 opgerichte strafuitvoeringsrechtbanken’.² En nog: ‘Een onafhankelijke rechter moet beslissen of iemand vervroegd vrijkomt, niet de politiek, niet de monarchie.’³

De afschaffing van het koninklijke gratierecht is een thema waar anti-royalisten en zij die menen dat ons strafstelsel te *soft* is, elkaar blindelings vinden. Om die reden is het misschien niet zo slecht om de genade toch even met open ogen te bekijken. Een aantal zaken zijn bij nader inzien misschien minder ‘logisch’ dan het soms lijkt of wordt voorgesteld.

Waarover gaat het? De genade is een grondwettelijk recht, dat in artikel 110 GW vervat ligt: ‘De Koning heeft het recht de door de rechters uitgesproken straffen kwijt te schelden of te verminderen’. Het genaderecht laat de rechterlijke beslissing ongemoeid. Het heeft enkel betrekking op de gevolgen van rechterlijke beslissingen: de kwijtschelding of vermindering betreft de uitvoering van de uitgesproken straffen.⁴ Het wordt traditioneel gezien als een bijsturingsinstrument ‘...om onbillijke of ongewenste gevolgen ongedaan te maken van de toepassing in concrete gevallen van de als algemene regel geformuleerde wetten’.⁵ Dupont en Verstraeten omschrijven het genaderecht als een ‘veiligheidsklep’:

‘Het laat toe rekening te houden met bijzondere omstandigheden die op het ogenblik van de rechterlijke beslissing niet konden worden voorzien of waarmee – omwille van wettelijke bepalingen inzake straftoemeting – geen rekening kon worden gehouden, of ook nog, om al te grote discrepanties in straftoemetingspraktijken zo nodig te

¹ ‘Koning Filip zal geen collectieve gratie verlenen’, *DS online*, 23 juli 2013.

² ‘Koning Filip verleent geen collectieve gratie’, *DeMorgen.be*, 23 juli 2013.

³ ‘Annemie Turtelboom: “Koning die gratie verleent in onbruik geraakt”’, *DS online*, 23 juli 2013.

⁴ Zie hierover uitgebreid: L. Dupont & R. Verstraeten, *Handboek Belgisch strafrecht*. Leuven: Acco, 1990, 779-795.

⁵ *Ibid.*, 779.

corrigeren, of om de gevolgen van manifeste rechterlijke dwalingen enigszins te neutraliseren’⁶

Op basis van bovenstaande overwegingen meenden zij dat een oordeelkundig gebruik van het genaderecht zijn plaats heeft in ons strafstelsel:

‘Het spreekt vanzelf dat een onoordeelkundig gebruik van het genaderecht de doelmatigheid en de rechtmatigheid van de strafrechtspleging zou kunnen ontwrichten. In de mate dat er wijs gebruik wordt van gemaakt, kan het bijdragen tot een behoorlijker strafrechtsbedeling’⁷

Voor het behoud van de individuele gratie valt in het licht van het bovenstaande wel wat te zeggen.

Voor de collectieve gratie ligt het wellicht wat moeilijker. Maar toch: de ‘bijzondere omstandigheden’ die wij vandaag de dag kennen in ons gevangenisstelsel, zouden een uitzonderlijke maatregel kunnen rechtvaardigen. Het is intussen wel bekend dat de Belgische gevangenis (en ‘onze’ instelling in Nederland) vol of overvol zitten. De collectieve gratie kan wat druk van de ketel laten en mee ingezet worden in de strijd tegen de overbevolking. Dit gebeurde op vrij grote schaal in de jaren tachtig en begin jaren negentig, bijvoorbeeld: 924 invrijheidstellingen naar aanleiding van 150 jaar Belgische onafhankelijkheid (KB 27 juni 1980); 238 bij het huwelijk van prinses Astrid (KB 21 september 1984); 187 naar aanleiding van het pausbezoek (KB 15 mei 1985) en 244 ter gelegenheid van het zilveren jubileum van het huwelijk van het koningspaar (KB 18 november 1985); 169 bij de zestigste verjaardag van de koning (KB van 7 september 1990); 358 bij de veertigste verjaardag van de troonsbestijging (KB 19 juni 1991); 87 naar aanleiding van het Belgische EEG voorzitterschap (KB 24 juni 1993).⁸

Sinds 1993 geraakte de collectieve gratie in onbruik.

De discussie over de afschaffing van het genaderecht, zoals die zich ontspon bij de troonsbestijging van koning Filip, wekt de indruk dat de strafuitvoering uit handen is gegeven en nog louter een kwestie van de rechterlijke macht is. De verwijzingen naar de strafuitvoeringsrechtenbanken en de uitspraak dat ‘een onafhankelijke rechter moet beslissen of iemand vervroegd vrijkomt, niet de politiek, niet de monarchie’ illustreren dat. Het genaderecht van de koning zou dan nog een laatste overblijfsel uit weinig verlichte tijden zijn, waar we best zo snel mogelijk komaf mee maken.

Op vlak van de collectieve gratie valt daar in zekere zin iets voor te zeggen: de toepassing van de genade in de strijd tegen de overbevolking gebeurt vaak niet ‘oordeelkundig’. Maar wie A zegt, moet ook B zeggen. Terwijl in het publieke debat het grondwettelijke recht van de koning ter discussie wordt gesteld, blijft de minister van Justitie op andere vlakken - net zoals haar vele voorgangers - zelf voor koning spelen: de ‘politiek’ blijft tot nader order beslissen over straffen tot drie jaar. Zo oordeelt ze soeverein over de niet-uitvoering van straffen tot zes maanden, de voorlopige invrijheidstelling en de toepassing van het elektronisch toezicht voor

⁶ *Ibid*, 780.

⁷ *Ibid*, 780.

⁸ Zie K. Beyens, S. Snacken & C. Eliaerts, *Barstende muren*. Antwerpen, Kluwer, 1993, 92; K. Beyens & H. Tubex, ‘Gedetineerden geteld’, in: S. Snacken (ed.), *Strafrechtelijk beleid in beweging*. Brussel: VUBPress, 2002, 158, 166-167; E. Maes, *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf*. Antwerpen: Maklu, 2009, 887.

de groep tot drie jaar. De alleenzetelende strafuitvoeringsrechter, die zou moeten oordelen over dossiers tot drie jaar, is meer dan zeven jaar na publicatie van de wet op de externe rechtspositie nog steeds niet geïmplementeerd. Waarom niet? Omdat de minister – gelet op de overbevolking - zelf graag de teugels in handen houdt en oordeelt over de uitvoering (en niet-uitvoering) van de uitgesproken straffen tot drie jaar.

Tegen deze achtergrond is het behoud en de oordeelkundige toepassing van de collectieve gratie misschien nog niet zo een gek idee. De genade heeft alleszins het voordeel dat ze bij grondwet is geregeld. Collectieve genadebesluiten worden daarenboven in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd.

Collectieve gratieverleningen op zich zijn uiteraard geen oplossing voor de overbevolkingsproblematiek. Dit neemt niet weg dat – net zoals dat ook in sommige andere Europese landen wel eens gebeurt – we soms nood kunnen hebben aan een collectieve ‘veiligheidsklep’. Het gaat dan om ‘bijzondere omstandigheden’ die een dergelijke ingreep – hoe weinig elegant ook – kunnen rechtvaardigen, bijvoorbeeld de schrijnende overbevolkingssituatie ten tijde van de troonswissel.

Misschien kan koning Filip op 21 juli 2014, bij de viering van één jaar koningschap, alsnog overwegen tot een collectieve genade? Op dat moment liggen de zogenaamde ‘moeder aller verkiezingen’ achter ons en gaan we in theorie een periode in van relatieve electorale rust. De nieuwe minister van Justitie zou dan in de luwte werk kunnen maken van een grondige doorlichting en hervorming van de strafuitvoering. Een éénmalige en oordeelkundige collectieve gratie zou in die zin alvast wat ademruimte kunnen bieden voor de nieuwe minister van Justitie die anders – net zoals haar of zijn voorgangers – stante pede achter de feiten aan mag hollen.

Afscheid van een bijzondere pater

De redactie van *FATIK* heeft net voor het ter perse gaan van dit nummer beslist om in deze aflevering een kort artikel op te nemen van Achiël Neys, die op 3 september 2013 overleed aan de gevolgen van een slepende ziekte. Achiël Neys heeft zich tientallen jaren vol overgave ingezet voor het lot van gedetineerden - in het bijzonder in de Centrale gevangenis van Leuven waar hij lange tijd gevangenisbezoekenier was -, de vorming van Katholieke gevangenisbezoekeniers en het gevangenis tijdschrift *Metanoia*. Achiël had een scherpe pen en schreef - stevast op zijn mechanische schrijfmachine - bijzonder mooie stukken, die getuigden van zijn diepe betrokkenheid bij het bestraffingsvraagstuk. Tegen deze achtergrond - en als eerbetoon aan wie hij was en wat hij voor velen heeft betekend - leek het ons opportuun om Achiël een allerlaatste keer zelf aan het woord te laten. U vindt zijn tekst verderop in deze aflevering.

Tom DAEMS*

* Docent criminologie en rechtssociologie, Universiteit Gent. Tom.Daems@UGent.be